

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ І
МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Цифровий розвиток та електронна демократія

методичні рекомендації

для практичних занять для здобувачів другого (магістерського) рівня
вищої освіти ОПП «Публічне управління та адміністрування»
спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування» денної та
заочної форм здобуття вищої освіти

МИКОЛАЇВ

2025

УДК 351:004.9

Ц75

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету протокол № 4 від 20.11.2025 року.

Укладач:

Н.О. Шишпанова – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

Рецензенти:

А. С. Полторак – д-р. екон. наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв;

Т. Г. Олійник – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємств, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

© Миколаївський національний
аграрний університет, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ПЕРЕДУМОВИ ВИЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНИ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН.....	8
СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
ПЕРЕЛІК ТА ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	9
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ.....	26
РЕКОМЕНДОВАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ АКТИ.....	28

ПЕРЕДМОВА

Метою навчальної дисципліни «**Цифровий розвиток та електронна демократія**» є формування у здобувачів вищої освіти системи сучасних теоретичних і практичних знань, умінь і навичок щодо сутності, принципів, інструментів та механізмів цифрового розвитку публічного управління і електронної демократії, а також набуття здатності застосовувати цифрові технології для підвищення ефективності, прозорості, підзвітності та участі громадян у процесах державного управління і місцевого самоврядування з урахуванням кращих вітчизняних і міжнародних практик.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- ⇒ опанування теоретичних засад цифрового розвитку, електронного урядування та електронної демократії;
- ⇒ формування вмінь аналізувати нормативно-правові, організаційні та технологічні механізми впровадження цифрових інструментів у публічному управлінні;
- ⇒ набуття практичних навичок використання інструментів електронної демократії (електронні звернення, петиції, консультації, відкриті дані, цифрові платформи участі);
- ⇒ розвиток здатності оцінювати вплив цифрових технологій на якість публічних послуг, рівень залучення громадян та довіру до органів влади;
- ⇒ формування навичок критичного мислення щодо ризиків цифровізації (кібербезпека, цифрова нерівність, захист персональних даних, етичні аспекти);
- ⇒ підготовка здобувачів до професійної діяльності в умовах цифрової трансформації державного управління та місцевого самоврядування.

Об'єктом вивчення дисципліни є суспільні відносини, що виникають у процесі цифрової трансформації публічного управління, електронного урядування та електронної демократії на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Предметом вивчення дисципліни є принципи, механізми, інструменти та моделі цифрового розвитку, електронної демократії й електронної взаємодії між органами публічної влади, громадянами, бізнесом та інститутами громадянського суспільства.

Дисципліна «**Цифровий розвиток та електронна демократія**» має міждисциплінарний характер та інтегрує знання з різних освітніх і наукових галузей, зокрема: публічного управління та адміністрування, права, економіки, інформаційних технологій, соціології, політології, кібербезпеки та комунікаційних наук, що забезпечує комплексне розуміння процесів цифрової трансформації публічної сфери.

До системи *компетентностей* належать:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері публічного управління та адміністрування та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

ЗК 02. Здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 04. Здатність удосконалювати й розвивати професійний, інтелектуальний і культурний рівні.

Фахові (спеціальні) компетентності:

ФК 02. Здатність організовувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери.

Програмні результати навчання:

ПРН 04. Використовувати сучасні статистичні методи, моделі, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язання складних задач публічного управління та адміністрування.

ПРН 06. Здійснювати ефективне управління інноваціями, ресурсами, ризиками, проєктами, змінами, якістю, застосовувати сучасні моделі, підходи та

технології, міжнародний досвід при проектуванні та реорганізації управлінських та загальноорганізаційних структур.

ПРН 12. Планувати і здійснювати наукові та прикладні дослідження у сфері публічного управління та адміністрування, включаючи аналіз проблематики, постановку цілей і завдань, вибір та використання теоретичних та емпіричних методів дослідження, аналіз його результатів, формулювання обґрунтованих висновків.

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Здобувачі вищої освіти повинні володіти базовими знаннями та сформованими компетентностями, набутими у процесі вивчення дисциплін циклу загальної та професійної підготовки, а також дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки здобувачів вищої освіти **«Публічне управління та адміністрування»**.

Передумовами успішного опанування дисципліни є знання теоретичних основ публічного управління та адміністрування, розуміння механізмів функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також базові навички використання інформаційно-комунікаційних технологій у публічній сфері.

МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНИ У СТРУКТУРІ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИФРОВИЙ РОЗВИТОК ТА ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ»

Змістовий модуль		Найменування тем	Обсяги годин			Разом
№	Назва		Лекції	Практичні	Самотійна робота	
1	Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади цифрового розвитку та електронної демократії	Сутність та інструменти електронної демократії	4	8	8	20
		Державна політика щодо цифрового розвитку	6	12	8	26
		Технології підтримки цифрових комунікацій публічних службовців	2	4	4	10
Всього за змістовий модуль 1			12	24	20	56
2	Змістовий модуль 2. Практика електронного урядування та цифрової трансформації	Розвиток інформаційного суспільства та електронного урядування	2	4	8	14
		Впровадження електронного урядування на місцевому рівні в Україні	4	8	8	20
Всього за змістовий модуль 2			6	12	16	34
Всього годин по навчальній дисципліні			18	36	36	90

Структурно-логічна схема дисципліни за змістовими модулями передбачає:

- 1 Лекції. Теми лекцій передують практичним заняттям.
- 2 Практичні заняття. Коротке викладення теми та мети заняття, вивчення основних методів та показників, їх обговорення та самостійне опрацювання.
- 3 Опитування здобувачів вищої освіти на практичних заняттях з попередньої теми, виконання контрольних робіт, тестування по закінченню змістового модуля.
- 4 Відпрацювання пропущених занять, здача тем, проведення консультацій згідно плану самостійної роботи. Пропущені лекції мають бути відпрацьовані в формі реферату, практичні заняття – шляхом виконання індивідуального завдання або співбесіди.
- 5 По завершенні курсу передбачено залік.

ПЕРЕЛІК ТА ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Сутність та інструменти електронної демократії

Мета заняття: сформувати у здобувачів системне розуміння сутності електронної демократії як складової цифрового розвитку публічного управління, її цілей, завдань, принципів та ключових інструментів; розвинути здатність аналізувати вплив цифрових технологій на взаємодію влади, громадян і бізнесу; навчитися застосовувати інструменти е-демократії та інформаційно-аналітичного супроводу для підвищення прозорості, підзвітності, участі громадян і якості управлінських рішень.

Питання для опитування:

1. У чому полягає вплив цифрових технологій на доступність інформації та прозорість влади?
2. Чим відрізняється вузьке та широке трактування електронної демократії?
3. Які спільні цілі е-демократії та ефективного публічного управління (прозорість, підзвітність, участь тощо)?
4. Поясніть співвідношення е-уряду та е-демократії (два підходи).
5. Назвіть 4 базові інструменти е-демократії та коротко визначте кожен.
6. Які вимоги до оформлення електронного звернення?
7. Які ключові вимоги до електронної петиції та хто несе відповідальність за її зміст?
8. Які переваги та ризики має електронне голосування?
9. Що таке електронні консультації і як вони підвищують якість політики/рішень?
10. Які головні виклики цифровізації в публічному управлінні (кібербезпека, нерівність тощо)?
11. Навіщо потрібен інформаційно-аналітичний супровід у публічному управлінні?
12. Які методи аналітики (контент-аналіз, ситуаційний аналіз тощо) доречні для оцінки е-інструментів?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Карта інструментів е-демократії». Заповніть таблицю: визначення, мета, типові ситуації застосування, очікуваний результат, ризики/обмеження.

Таблиця 1.1 – Характеристика інструментів електронної демократії

Інструмент	Визначення	Мета/функція	Приклад застосування	Ризики/обмеження
Електронне звернення				
Електронна петиція				
Електронне голосування				
Електронні консультації				

Завдання 2. *Аналіз кейсу «Е-звернення».* Складіть приклад електронного звернення до органу влади/ОМС з актуальної для громади теми (ЖКГ, транспорт, освіта, безбар'єрність, укриття тощо). Обов'язково: адресат; ПІБ заявника (умовний); контакт (e-mail); суть питання + конкретне прохання/вимога; очікуваний результат; дата. Звернення має бути юридично коректним, лаконічним і вимірюваним (що саме просите зробити).

Завдання 3. *Проект е-петиції.* Розробіть текст е-петиції (до ОМС/КМУ/ВРУ – на вибір) із дотриманням структури: 1) Назва; 2) Суть проблеми; 3) Аргументація (2–3 факти/доводи); 4) Пропоноване рішення; 5) Очікуваний ефект; 6) Цільова аудиторія/стейкхолдери. Додатково: визначте метрики успіху (як зрозумієте, що рішення спрацювало).

Завдання 4. *«Дорожня карта е-консультацій».* Спроектуйте електронну консультацію щодо рішення громади (наприклад, зміна маршрутів, пріоритети бюджету участі, правила благоустрою): тема та мета консультації; цільові групи; канал (сайт/платформа/соцмережі/опитувальник); формат запитань (закриті/відкриті); терміни; як буде опрацьовано результати; як влада прозвітує громаді (зворотний зв'язок).

Завдання 5. *Етика та захист персональних даних.* На основі Таблиці 1.1 (етичні принципи) заповніть:

Таблиця 1.2 – Ризики порушення приватності та запобіжники

Етичний принцип	Можливий ризик у цифрових сервісах	Запобіжник (організаційний/технічний/правовий)
Прозорість		
Згода		
Мінімізація даних		
Безпека		
Індивідуальні права		

Завдання 6. *Міні-аналітика: оцінка ефективності е-інструменту.* Оберіть один інструмент (е-звернення/петиції/консультації/громадський бюджет) і запропонуйте показники оцінювання (мінімум 8), згрупувавши їх за логікою: вхідні (ресурси/канали), процесні (швидкість/доступність/якість модерації), результативні (рішення/впровадження), ефект (довіра/залучення/якість послуг).

Підготовка доповідей (на вибір):

1. Е-демократія та е-уряд: відмінності, взаємодоповнюваність, приклади.
2. Електронні петиції: переваги, обмеження, типові помилки формулювання.
3. Електронні консультації: як уникати “імітації участі” та забезпечити зворотний зв’язок.
4. Е-голосування: умови довіри (ідентифікація, безпека, верифікація, аудит).
5. Інформаційно-аналітичний супровід в ОМС: дані → аналіз → рішення → оцінка результату.
6. Кіберризика в публічному секторі: типові загрози та базові заходи захисту.

Неформальні заходи:

1. Пройти онлайн курс. Тема 1. Цифрові держслужбовці <https://osvita.diiia.gov.ua/courses/digital-civil-servants>
2. Підготувати 5-7 термінів до глосарію теми (е-демократія, е-петиція, е-консультації, е-ідентифікація, відкриті дані тощо) з короткими визначеннями.
3. Зібрати 2 приклади інструментів е-демократії у будь-якій громаді України (посилання/скрін + короткий аналіз: що працює/що ні).

Тема 2. Державна політика щодо цифрового розвитку.

Мета заняття: сформуванню у здобувачів цілісне уявлення про державну політику України у сфері цифрового розвитку та електронної демократії, її цілі, завдання, інструменти й механізми реалізації; розвинути вміння аналізувати нормативно-правове забезпечення електронного урядування і надання е-послуг, оцінювати пріоритети розвитку цифрової економіки та суспільства, визначати напрями інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС, обґрунтовувати потреби розвитку цифрових компетентностей і проектувати стратегічні рішення щодо впровадження інструментів е-демократії та технологій е-урядування на державному й місцевому рівнях.

Питання для опитування:

1. Які цілі та завдання державної політики цифрового розвитку в Україні та як вони пов’язані з публічним управлінням?
2. Поясніть різницю між цифровізацією та цифровою трансформацією в контексті державної політики.
3. Які принципи цифровізації є ключовими для держави (доступність, безпека, стандартизація тощо) і як вони проявляються на практиці?
4. Які інституції/ЦОВВ формують і реалізують політику цифрового розвитку та е-урядування (центральний рівень)?

5. У чому полягає роль нормативно-правового забезпечення для е-урядування та е-послуг? Які ризики “цифровізації без права”?
6. Назвіть базові групи НПА у сфері е-урядування (закони, постанови, розпорядження тощо) та поясніть їхню ієрархію.
7. Які правові й організаційні умови є критичними для електронної взаємодії реєстрів та інтероперабельності?
8. Поясніть сутність цифрової економіки: що є «даними» як фактором виробництва та які управлінські наслідки це має?
9. Які пріоритетні напрями цифрового розвитку (інфраструктура, е-послуги, компетентності, безпека тощо) найбільш актуальні для територіальних громад?
10. Що таке Єдиний цифровий ринок ЄС (DSM) і які напрями інтеграції України є найбільш значущими для публічного управління?
11. Як оцінити готовність організації/громади до цифрової трансформації: які індикатори (процеси, дані, кадри, безпека, сервіси) ви б застосували?
12. Які технології е-урядування (е-парламент, е-законодавство, е-правосуддя, е-ідентифікація тощо) мають найбільший вплив на прозорість і підзвітність?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Матриця державної політики цифрового розвитку». Заповніть таблицю, спираючись на матеріал лекції (цілі/завдання/інструменти/ризики/очікувані ефекти).

Таблиця 2.1 – Матриця державної політики щодо цифрового розвитку

Компонент політики	Зміст (коротко)	Інструменти реалізації	Очікуваний результат	Ризики/обмеження
Цілі цифрового розвитку				
Завдання цифровізації				
Принципи цифровізації				
Пріоритети цифрової економіки				
Розвиток цифрових компетентностей				
Інтеграція до DSM ЄС				

Завдання 2. «Карта нормативно-правового поля е-урядування». Складіть класифікацію НПА у сфері е-урядування та е-послуг за юридичною силою і тематикою (мінімум 10 документів). Для кожного: назва – дата – предмет регулювання – ключова роль (що саме забезпечує).

Таблиця 2.2 – Нормативно-правові акти у сфері е-урядування та е-послуг

Рівень (закон/постанова/розпорядження/наказ)	Назва документа	Дата/№	Що регулює	Значення для е-урядування
Закон				
Постанова КМУ				
Розпорядження КМУ				

Додайте короткий висновок (5–7 речень): які “прогалити/перетини” ви бачите і як це впливає на реалізацію політики?

Завдання 3. «Оцінка політики е-послуг: клієнтоорієнтованість vs регуляторні вимоги». Оберіть одну адміністративну послугу (реєстраційна/соціальна/дозвільна тощо) і змодельуйте, як вона має виглядати в цифровому форматі.

Опишіть: цільову групу; “шлях користувача” (етапи); дані та реєстри, які потрібні; ризики (персональні дані, безпека, цифрова нерівність); які нормативні вимоги/принципи цифровізації має бути дотримано.

Результат можна оформити таблицею:

1. Назва послуги → 2) Проблема користувача → 3) Цифровий сценарій → 4) Дані/ідентифікація → 5) Безпека/приватність → 6) Показники якості (час, кількість кроків, доступність).

Завдання 4. «Gap-analysis: інтеграція України до DSM ЄС». Проведіть спрощений аналіз розривів між вимогами інтеграції до DSM і поточними практиками на рівні держави/громади.

Таблиця 2.3 – Gap-analysis інтеграції до Єдиного цифрового ринку ЄС

Напрямок DSM	Як має бути (ціль)	Як є зараз (оцінка)	Розрив/проблема	Пропозиція рішення
Інтероперабельність/обмін даними				
Е-ідентифікація/довірчі послуги				
Кібербезпека				
Захист даних/цифрові права				
Цифрові навички				

Завдання 5. «Цифрові компетентності: профіль і план розвитку». Складіть профіль цифрових компетентностей для: а) публічного службовця; або б) працівника ЦНАП; або в) менеджера цифрової трансформації громади.

Таблиця 2.4 – Профіль цифрових компетентностей

Компетентність	Прояв у роботі	Рівень (1–5)	Дефіцит	Як розвинути (курс/практика/менторинг)
Робота з даними та аналітика				
Кібергігієна/безпека				
Е-послуги та сервісний дизайн				

Комунікація в цифрових каналах				
Управління змінами				

Завдання 6. «Стратегія впровадження інструментів е-демократії/е-урядування на рівні громади». Розробіть міні-стратегію (1–2 стор.) для громади: впровадження або модернізація 2-3 інструментів.

Обов'язково включіть:

- мету і завдання;
- цільові групи та стейкхолдери;
- інструменти/платформи;
- ресурси (кадри, бюджет, партнерства);
- ризики та заходи безпеки/приватності;
- КРІ (мінімум 6: охоплення, участь, час реагування, рівень задоволеності тощо);
- механізм звітування громаді.

Підготовка доповідей (на вибір):

1. Державна політика цифрового розвитку: цілі, логіка, інструменти, ризики реалізації.
2. Цифрова економіка та державне регулювання: дані як ресурс, відкриті дані, конкуренція, інновації.
3. Єдиний цифровий ринок ЄС (DSM): ключові напрями та “дорожня карта” інтеграції України.
4. Цифрові компетентності: роль держави, освіти, роботодавців; модель розвитку навичок для публічного сектору.
5. Технології е-урядування (е-парламент/е-законодавство/е-правосуддя): вплив на прозорість, підзвітність і довіру.

Неформальні заходи:

1. Пройти онлайн курс. Цифровізація державного сектору. Етапи реалізації цифрової трансформації. <https://osvita.diia.gov.ua/courses/digitalisation-in-public-sector>
2. Підготувати 5–7 термінів до глосарію теми (цифрова трансформація, інтероперабельність, е-ідентифікація, довірчі послуги, відкриті дані, DSM, цифрові компетентності тощо) з короткими визначеннями.
3. Зібрати 2 приклади цифрових стратегій/цифрових сервісів (державних або місцевих) і зробити короткий аналіз: *мета* → *інструмент* → *результат* → *ризики/обмеження*.

Тема 3. Технології підтримки цифрових комунікацій публічних службовців

Мета заняття: сформувати у здобувачів системне розуміння технологій і інфраструктур, що забезпечують цифрові комунікації та міжвідомчу співпрацю в публічному секторі (електронна взаємодія, інтероперабельність, «Трембіта»), а також розвинути вміння застосовувати цифрові інструменти командної роботи, аналізувати організаційно-правові й технологічні аспекти надання е-послуг, визначати ключові характеристики та переваги е-послуг, ідентифікувати ЦОВВ, відповідальні за політику е-урядування, та оцінювати концепцію е-парламенту з позицій прозорості, доступності, підзвітності й ефективності (у т.ч. з урахуванням воєнних ризиків).

Питання для опитування:

1. Що таке електронна взаємодія органів публічної влади і які два її рівні виокремлюють (обмін е-документами / обмін даними між ІС)?
2. Поясніть поняття інтероперабельності: технічна, семантична, організаційна, правова. Наведіть приклади.
3. Чому «не централізація даних» є важливим принципом для систем типу «Трембіта»?
4. Які ключові властивості системи «Трембіта» (децентралізація, безпека, протоколювання, контроль доступу тощо) і як вони впливають на довіру до е-послуг?
5. У чому різниця між електронним повідомленням і електронним документом (з погляду структури, обробки, життєвого циклу)?
6. Які організаційні умови потрібні, щоб міжвідомча взаємодія працювала (регламенти, повноваження, відповідальні, SLA, управління даними)?
7. Назвіть 5-6 цифрових інструментів командної роботи публічних службовців (СЕД, хмара, відеоконференції, таск-менеджери тощо) і визначте ризики їх використання.
8. Які ознаки якісної е-послуги (доступність 24/7, мінімізація даних, автоматизація, безпека, прозорість статусів, UX) є критичними?
9. Що означає принцип «дані один раз» і як він реалізується через міжвідомчу взаємодію?
10. Хто формує і реалізує політику е-урядування на центральному рівні? Які типові функції «цифрового координатора» у державі?
11. Що таке е-парламент і за якими критеріями можна оцінити його демократичність (прозорість, доступність, підзвітність, ефективність)?
12. Які загрози цифровим комунікаціям у публічному секторі є найбільш критичними під час війни (DDoS, витоки, фішинг, перехоплення, соціальна інженерія) і які мінімальні запобіжники?

Практичні завдання:

Завдання 1. «*Мапа інфраструктури цифрових комунікацій публічного органу*». Складіть схему (можна у вигляді таблиці або блок-схеми), яка показує, як орган влади/ОМС забезпечує: внутрішні комунікації; міжвідомчу взаємодію; надання е-послуг; зв'язок із громадянами.

Таблиця 3.1 – Компоненти цифрових комунікацій та їх функції

Компонент	Роль у комунікації	Користувачі	Дані/документи	Основні ризики	Запобіжники
СЕД					
Хмарні сервіси					
Корпоративні чати/відео					
Система міжвідомчої взаємодії (Трембіта)					
Портал/кабінет е-послуг					
Офіційні канали інформування (сайт/соцмережі)					

Завдання 2. «*Сценарій міжвідомчої взаємодії через «Трембіту»*». Оберіть типову послугу (наприклад: довідка/пільга/реєстраційна дія/соціальна виплата/допомога ВПО) і змодельуйте: які реєстри/ІС потрібні; хто є власником даних; хто ініціює запит; які дані передаються як електронні повідомлення; де виникають ризики і як їх мінімізувати.

Таблиця 3.2 – Паспорт взаємодії (use case)

Етап	Орган/система	Які дані потрібні	Підстава	Канал взаємодії	Ризик	Контроль
1. Подання заяви						
2. Перевірка даних						
3. Рішення						
4. Повідомлення заявнику						

Завдання 3. «*Командна робота публічних службовців: вибір цифрових інструментів*». Сформуйте рекомендацію для установи: які 4 інструменти потрібні для гібридної роботи команди (документи, задачі, комунікації, наради) і як їх впроваджувати без «цифрового хаосу».

Таблиця 3.3 – Порівняння інструментів командної роботи

Категорія	Інструмент (приклад)	Для чого	Переваги	Ризики	Політики/правила використання
Документообіг	СЕД				
Спільні файли	Хмара				
Комунікації	Чати/канали				
Проекти/задачі	Task manager				

Наради	Відеоконференції				
--------	------------------	--	--	--	--

Завдання 4. «Оцінка якості е-послуги: чек-лист магістра». Оберіть будь-яку е-послугу (державну або місцеву) і оцініть її за критеріями.

Таблиця 3.4 – Оцінка е-послуги (мінімум 12 критеріїв)

Блок критеріїв	Показник	Оцінка (1–5)	Доказ/спостереження	Пропозиція покращення
Доступність	24/7, мобільність, інклюзія			
Дані	мінімізація, “дані один раз”			
Процес	кількість кроків, зрозумілість статусів			
Безпека	ідентифікація, захист, логування			
Результат	час, прогнозованість, якість відповіді			
Прозорість	інформування, підстави/регламенти			

Завдання 5. «ЦОВВ та політика е-урядування: карта відповідальності». Складіть «карту відповідальності»: хто за що відповідає у цифровій трансформації (формування політики, реалізація, стандарти, реєстри, кіберзахист, е-ідентифікація, відкриті дані, послуги).

Таблиця 3.5 – Матриця відповідальності

Напрямок	Хто формує політику	Хто впроваджує	Хто надає	Які документи/регламенти потрібні
Е-послуги				
Інтероперабельність/обмін даними				
Е-ідентифікація/довірчі послуги				
Відкриті дані				
Кібербезпека				

Завдання 6. «Е-парламент: оцінювання демократичності та ефективності». Оберіть країну/приклад (Україна або інша країна) і підготуйте коротку аналітичну записку: як забезпечується прозорість (доступ до законопроектів, трансляції, результати голосувань); як забезпечується доступність (інклюзія, інтерфейс, мови, мобільність); як забезпечується підзвітність (відомості про діяльність депутатів, відвідуваність, етика); як оцінити ефективність (швидкість процесів, якість опрацювання, контроль уряду); ризики (маніпуляції, кіберзагрози, «імітація відкритості»).

Таблиця 3.6 – Оцінка е-парламенту

Критерій	Індикатори	Оцінка (1–5)	Приклад/доказ	Рекомендації
Прозорість				

Доступність				
Підзвітність				
Ефективність				
Безпека/приватність				

Завдання 7. *Міжнародний досвід покращення якості адміністративних послуг.* Виберіть одну країну, яка активно працює над покращенням якості адміністративних послуг (наприклад, Велика Британія, Німеччина, Естонія, Швеція тощо). Дослідіть і опишіть конкретні практики та підходи країни щодо покращення якості адміністративних послуг. Наприклад, це можуть бути реформи в електронному урядуванні, оптимізація процедур, цифровізація адміністративних процесів, підвищення прозорості та доступності послуг. Укажіть, як ці практики впливають на ефективність, прозорість та доступність адміністративних послуг для громадян. Оцініть можливість запозичення та адаптації цих практик до українських реалій. Які методи можна застосувати в Україні для удосконалення надання адміністративних послуг? Що потребує змін або адаптації? Результати завдання представте у вигляді презентації.

Підготовка доповідей (на вибір):

1. Інтероперабельність у публічному секторі: модель «дані один раз», роль реєстрів, обмін повідомленнями.
2. Цифрові комунікації в органі влади: корпоративні платформи, СЕД, управління знаннями і дисципліна виконання.
3. Е-послуги: критерії якості, UX, безпека, мінімізація даних і автоматизація як фактор ефективності.
4. Е-парламент: міжнародні практики, цифрова прозорість і підзвітність, кіберстійкість.

Неформальні заходи:

1. Пройти: онлайн курс. Практикум активіста цифрової епохи. Посібник з інструментів е-демократії <https://vumonline.ua/course/e-democracy-workshop/>
2. Міні-глосарій (10 термінів): інтероперабельність, електронна взаємодія, X-Road, «Трембіта», СЕД, КЕП/електронна печатка, логування, “дані один раз”, е-послуга, е-парламент.
3. Скласти 8 правил безпечної цифрової комунікації для публічного органу (паролі/2FA/фішинг/резервні копії/права доступу/оновлення/шифрування/інциденти).
4. Зібрати 2 приклади реальних е-послуг (державна і місцева/громадська) і зробити короткий аналіз: *що автоматизовано, які дані “підтягуються”, де потрібна людина, де ризики.*

Тема 4. Розвиток інформаційного суспільства та електронного урядування

Мета заняття: сформувати у здобувачів цілісне розуміння сутності інформаційного суспільства та електронного урядування як інструменту відкритого, прозорого й сервісно-орієнтованого публічного управління; навчити інтерпретувати ключові міжнародні показники цифрової зрілості держави – EGDI та EPI (структура, складові, логіка розрахунку, управлінське значення); розвинути практичні компетентності з інформаційної безпеки в е-урядуванні (загрози, принципи захисту даних, ролі інституцій, базові організаційні й технічні заходи для забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності).

Питання для опитування:

1. Які ключові ознаки інформаційного суспільства та як вони проявляються у публічному управлінні (дані як ресурс, мережеві взаємодії, цифрова нерівність тощо)?
2. У чому полягає різниця між інформатизацією, цифровізацією та цифровою трансформацією держави?
3. Дайте визначення електронного урядування й назвіть його основні цілі (прозорість, ефективність, сервісність, участь).
4. Як е-урядування пов'язане з відкритим урядом і електронною демократією (де перетини, де відмінності)?
5. Що вимірює EGDI і чому це саме *комполітний* індекс?
6. Назвіть субіндекси EGDI (OSI, TII, HCI) та поясніть управлінський сенс кожного.
7. Що вимірює EPI (е-інформування, е-консультування, е-спільне ухвалення рішень) і які інструменти зазвичай «підтягують» країну вгору?
8. Які обмеження EGDI/EPI як інструментів порівняння країн (методологія, експертність, різні контексти, «вітринність»)?
9. Як індекси EGDI/EPI можуть бути використані у формуванні державної політики (пріоритети інвестицій, регуляторика, розвиток компетентностей, інфраструктура)?
10. Що таке триада CIA (Confidentiality–Integrity–Availability) і як її застосувати до е-послуг?
11. Які найтипівіші загрози для е-урядування (фішинг/соціальна інженерія, DDoS, витоки, ransomware, інсайдери, компрометація ланцюга постачання)?
12. Які інституції та ролі забезпечують кібер- та інформаційну безпеку в державі/органі влади (політика, реагування, контроль доступу, КСЗІ/ISMS)?

Практичні завдання:

Завдання 1. «*Мапа понять: інформаційне суспільство → е-урядування → е-участь*». Побудуйте логічну схему (майндмап/таблиця), яка пов'язує: риси інформаційного суспільства, інструменти е-урядування (послуги/реєстри/взаємодія), інструменти е-участі (петиції/консультації/бюджет участі), ризики (цифрова нерівність, безпека, приватність, “імітація участі”).

Таблиця 4.1 – Компоненти цифрової держави та очікуваний ефект

Компонент	Прояв	Для кого цінність	Ключовий ефект	Ризики	Запобіжники
Інфраструктура (зв'язок/доступ)					
Е-послуги					
Дані/реєстри/відкриті дані					
Е-участь (інструменти)					
Кібербезпека та приватність					

Завдання 2. «*EPI: аудит е-участі на прикладі одного органу*». Оберіть: КМУ / міністерство / ОВА / міськрада (на вибір). Зробіть експрес-аудит: які механізми відповідають 3 рівням EPI: е-інформування (повнота, актуальність, відкриті дані, простота пошуку), е-консультування (консультації, опитування, коментарі, зворотний зв'язок), е-спільне ухвалення рішень (бюджет участі, співавторство політик, публічні дорожні карти, співдизайн послуг).

Таблиця 4.2 – Аудит EPI

Рівень EPI	Інструменти	Доказ (посилання/скрін)	Проблеми	Покращення (2–3 пропозиції)
Е-інформування				
Е-консультування				
Е-прийняття рішень				

Завдання 3. «*Інформаційна безпека е-урядування*». Оберіть цифровий сервіс (е-послуга/портал/реєстр/кабінет користувача) і опишіть: активи (персональні дані, журнали, ключі, облікові записи, платежі); загрози (мінімум 10); вразливості (організаційні/технічні); наслідки за СІА; контрзаходи – організаційні, технічні, правові.

Таблиця 4.3 – Матриця ризиків за СІА

Загроза	Актив	СІА-компонента	Ймовірність (Н/С/В)	Вплив (Н/С/В)	Рівень ризику	Запобіжник
Фішинг		С				
DDoS		А				
Несанкційний доступ		С/І				
Витік даних		С				
Ransomware		А/І				

Завдання 5. «*Політика безпеки для органу влади*». Розробіть короткий документ «Мінімальні вимоги інформаційної безпеки для підрозділу»: доступи (рольова модель, принцип найменших привілеїв), паролі/2FA, резервні копії,

оновлення та патч-менеджмент, реагування на інциденти (хто/коли/як повідомляє), робота з персональними даними (мінімізація, строки зберігання), правила використання хмар/месенджерів/особистих пристроїв.

Таблиця 4.4 – Мінімальний контрольний список (checklist)

Контроль	Навіщо	Як перевіряємо виконання	Частота	Відповідальний
2FA				
RBAC/права доступу				
Бекапи				
Патчі				
Навчання з фішингу				
План реагування				

Завдання 6. «Policy brief: як підвищити цифрову зрілість країни/громади за EGDI/EPI». Підготуйте аналітичну записку: проблемне поле (яка складова EGDI/EPI “просідає”), 3 сценарії (мінімальний/реалістичний/амбітний), ресурси й ризики, чікувані ефекти, метрики успіху (8–10 показників).

Підготовка доповідей (на вибір):

1. Вплив інформаційного суспільства на розвиток економіки, культури та освіти.
2. Цифрова нерівність: причини, наслідки та шляхи подолання.
3. Соціальний вплив електронного урядування: рівень довіри громадян до цифрових сервісів.
4. Цифровий уряд у смартфоні: можливості, обмеження та ризики
5. Електронні послуги для покоління Z: чого очікує молодь?
6. Інформаційне суспільство як фактор глобалізації: переваги та загрози.
7. Вплив електронного урядування на підвищення якості публічних послуг.
8. Електронне урядування як механізм боротьби з корупцією.
9. Цифровий слід: чи можна зникнути в інформаційному світі?

Неформальні заходи:

1. Пройти онлайн курс. Основи інформаційної безпеки [Основи інформаційної безпеки | Prometheus](#)
2. Ознайомитися з останнім доступним звітом ООН щодо EGDI/EPI та виписати: структуру індексів + 3 висновки для України (або обраної країни).
3. Підготувати 7–10 термінів глосарію: інформаційне суспільство, EGDI, OSI/TII/HCI, EPI, e-information/e-consultation/e-decision-making, CIA triad, threat model, RBAC, 2FA, DDoS, фішинг.
4. Знайти 2 приклади інструментів е-участі (нац./місц.) і коротко оцінити їх за EPI-логікою: що працює, що не працює, що покращити.

Тема 5. Впровадження електронного врядування на місцевому рівні в Україні

***Мета заняття:** сформувати у здобувачів розуміння особливостей упровадження е-врядування в територіальних громадах України; навчити планувати цифрову трансформацію громади (програма інформатизації + цифрова стратегія), опанувати інструменти електронної партисипації (е-петиції, е-звернення, громадський бюджет, е-консультації, відкриті дані тощо) та розвинути практичні компетентності щодо вибору й оцінювання цифрових сервісів “громада в смартфоні” (е-документообіг, реєстри громади, інтеграція з державними системами, платформи взаємодії з мешканцями, сервіси ЦНАП) з урахуванням принципів прозорості, підзвітності, доступності, безбар’єрності та безпеки даних.*

Питання для опитування:

1. У чому специфіка електронного врядування на місцевому рівні порівняно з центральним (ресурси, повноваження, близькість до потреб, різна цифрова зрілість)?
2. Чим відрізняються програма інформатизації громади та цифрова стратегія/стратегія цифрової трансформації (статус, горизонти планування, логіка фінансування, КРІ)?
3. Які 5–7 ключових блоків має містити цифрова стратегія громади (візія, цілі, портфель сервісів, дані/реєстри, інфраструктура, компетентності, кіберзахист, комунікації)?
4. Які ризики “вітринної цифровізації” (коли є сайт/чат-бот, але немає процесів, даних, відповідальних, інтеграцій)?
5. Назвіть інструменти електронної партисипації та поясніть, як вони підтримують цикл політики: проблема → консультація → рішення → виконання → звітність.
6. Які мінімальні вимоги до якісної е-участі: інклюзивність, доступність, зворотний зв’язок, прозорість модерації, публічний звіт?
7. Що означає «громада в смартфоні» як модель: які процеси й сервіси мають бути “за лаштунками” (СЕД, реєстри, інтеграція, аналітика)?
8. Як оцінювати цифровий сервіс громади з позицій: користувацька цінність, надійність, безбар’єрність, безпека, інтероперабельність, вартість володіння?
9. Які дані громада має публікувати як відкриті дані (мінімальний «базовий набір») і чому це впливає на довіру та антикорупцію?

10. Які ключові загрози для місцевих цифрових сервісів (витік ПД, фішинг, компрометація акаунтів, DDoS, “людський фактор”) і як громада може мінімізувати їх?
11. Як поєднати прозорість під час війни та обмеження доступу (баланс безпеки/відкритості, правові підстави, мінімізація ризиків)?
12. Як використовувати підхід оцінювання прозорості ОМС (індикатори/сфери/шкала) як інструмент управління змінами (план покращень + KPI)?

Практичні завдання:

Завдання 1. «Діагностика цифрової зрілості громади». Оберіть реальну громаду (можна «свою» або умовну) і заповніть аудит: що вже є, що «провисає», що пріоритет №1.

Таблиця 5.1 – Експрес-аудит цифрової зрілості громади

Вимір	Поточний стан (факти)	Рівень (1–5)	Основні прогалини	Пріоритетні дії (90 днів)	KPI
Інфраструктура/зв’язок					
Портфель е-послуг/ЦНАП					
Е-документообіг/процеси					
Дані та реєстри громади					
Е-партисипація					
Прозорість/підзвітність					
Безбар’єрність/доступність					
Кібербезпека/ПД					

Завдання 2. Програма інформатизації + цифрова стратегія: логіка планування. Складіть структуру (зміст) двох документів і покажіть зв’язок «стратегія → програма → бюджет → KPI».

Таблиця 5.2 – Конструктор цифрової стратегії громади

Розділ стратегії	Короткий зміст	Приклад ініціативи	Відповідальний	Ресурс	KPI
Візія та цілі					
Послуги та процеси					
Дані/реєстри/інтеграції					
Інфраструктура					
Е-участь					
Кадри/цифрові навички					
Безпека даних					
Комунікації з мешканцями					

Завдання 3. Електронна партисипація. Оберіть проблему громади (укриття/дороги/ЖКГ/освіта/безбар’єрність/транспорт). Побудуйте «ланцюжок участі»: інформування → консультація → рішення → контроль виконання.

Таблиця 5.3 – Дизайн партисипації

Етап	Інструмент (е-петиція/консультація/бюджет участі/відкрите місто тощо)	Що саме робимо	Хто залучений	Термін	Як звітуємо
Інформування					
Консультація					
Рішення					
Виконання					
Моніторинг					

Завдання 4. *Громада в смартфоні: вибір і оцінювання цифрових сервісів.* Сформуйте портфель сервісів (мінімум 8) і оцініть кожен за критеріями: користь, інтеграції, безбар'єрність, безпека, вартість, підтримка.

Таблиця 5.4 – Оцінка цифрових сервісів громади

Сервіс	Цільова аудиторія	Яка проблема вирішує	Інтеграції (держ. системи/реєстри)	Безбар'єрність	Ризики	Рішення: впроваджувати
Е-документообіг (СЕД)						
Реєстри громади						
Сервіси ЦНАП						
Петиції						
Консультації						
Громадський бюджет						
Відкриті дані						
Муніципальний чат-бот						

Завдання 5. *Прозорість і підзвітність ОМС: «план покращення на основі індикаторів».* Сформуйте план дій: 10 кроків, які реально виконати за 3–6 місяців, і до кожного – показник результату.

Таблиця 5.5 – План підвищення прозорості громади

Сфера	Що саме публікуємо/змінюємо	Стандарт/регулярність	КРІ	Відповідальний
Робота ОМС				
Комунальне майно/земля				
Доступ та участь				
Реагування на виклики війни				
Е-інструменти				
Закупівлі/звітність				

Завдання 6. Безпека даних у громаді. Оберіть 1 сервіс (петиції/чат-бот/реєстр/СЕД/ЦНАП-ІС) і побудуйте модель ризиків + контрзаходи.

Таблиця 5.6 – Ризики та запобіжники (мінімум 8 ризиків)

Ризик	Де виникає	Наслідок	Ймовірність	Вплив	Запобіжник (організ./техн./правовий)	Хто відповідає
-------	------------	----------	-------------	-------	---	----------------

Завдання 7. Описати процес діджиталізації в територіальних громадах (за Вашим місцем роботи). Завдання можна виконати у вигляді презентації або доповіді.

Підготовка доповідей (на вибір):

1. Програма інформатизації громади vs цифрова стратегія: як зробити так, щоб «працювало», а не було формальністю.
2. Е-партисипація в громаді: як забезпечити інклюзію та уникнути «імітації участі».
3. «Громада в смартфоні»: портфель сервісів, типові помилки, критерії закупівлі/вибору платформи.
4. Відкриті дані громади: мінімальний набір, якість даних, ефект для довіри та економіки.
5. Прозорість ОМС у воєнний час: баланс відкритості й безпеки.
6. Кібергігієна органу місцевого самоврядування: базові політики та навчання персоналу.

Неформальні заходи:

1. Знайти 2 приклади «цифрової громади» (сайт/чат-бот/петиції/бюджет участі/відкриті дані) та зробити короткий висновок: що працює, що ні, чому.
2. Підготувати глосарій 8–10 термінів теми: програма інформатизації, цифрова стратегія, е-партисипація, відкриті дані, СЕД, реєстри громади, інтероперабельність, безбар'єрність цифрових сервісів, персональні дані, кіберінцидент.
3. Міні-кейс: скласти «портфель 90 днів» - 5 ініціатив цифровізації, які громада може запустити швидко (з КРІ і відповідальними).

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Сутність та інструменти електронної демократії (електронні звернення, електронні петиції, електронне голосування, електронні консультації щодо політики та законодавства).
2. Сутність та складові інформаційно-аналітичного супровіду публічного управління та адміністрування.
3. Організаційні технології підтримки публічного управління в умовах цифрової трансформації.
4. Державна політика щодо цифрового розвитку України.
5. Мета, основні цілі та завдання цифрового розвитку та електронної демократії в Україні.
6. Законодавче забезпечення розвитку електронного урядування.
7. Нормативно-правові засади надання електронних адміністративних послуг.
8. Розвиток цифрової економіки та цифрового суспільства: цілі, напрями та принципи цифровізації.
9. Цифрові стратегії держави та інтеграція України до Єдиного цифрового ринку ЄС.
10. Формування та розвиток цифрових навичок і цифрових компетентностей у суспільстві.
11. Формування та реалізація стратегії впровадження інструментів електронної демократії.
12. Основні технології електронного урядування та їх характеристика.
13. Технології підтримки цифрових комунікацій публічних службовців.
14. Цифрові технології підтримки співпраці публічних службовців (онлайн-платформи, хмарні сервіси, месенджери, корпоративні системи).
15. Надання державних послуг з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.
16. Поняття, види та основні характеристики електронних послуг.
17. Центральні органи виконавчої влади, відповідальні за формування та реалізацію політики впровадження електронного урядування.
18. Електронний парламент: сутність, принципи функціонування та міжнародний досвід.
19. Розвиток інформаційного суспільства як основа електронного урядування.
20. Індекс розвитку електронного урядування (EGDI): структура, складові та значення.
21. Індекс електронної участі (E-Participation Index): зміст, показники та управлінське значення.

22. Інформаційна безпека в електронному урядуванні: загрози, принципи та механізми забезпечення.
23. Впровадження електронного урядування на місцевому рівні в Україні: особливості та проблеми.
24. Формування інформаційного суспільства та програми інформатизації територіальних громад.
25. Електронна партисипація: інформаційні технології залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень.
26. Диджиталізація в територіальних громадах: концепція «громада в смартфоні».
27. Цифрова стратегія територіальної громади: зміст, цілі та етапи реалізації.
28. Інструменти електронної демократії на місцевому рівні (бюджет участі, е-петиції, е-консультації).
29. Роль порталів державних електронних послуг у підвищенні якості публічних сервісів.
30. Єдина система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів («Трембіта»).
31. Інтероперабельність державних інформаційних систем як основа цифрової держави.
32. Порівняльна характеристика традиційних та електронних каналів надання адміністративних послуг.
33. Принципи відкритості, прозорості та підзвітності в електронному урядуванні.
34. Відкриті дані як інструмент електронної демократії та боротьби з корупцією.
35. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку сервісно-орієнтованої держави.
36. Цифрова нерівність: причини, прояви та шляхи подолання.
37. Кіберзагрози у сфері електронного урядування та механізми їх нейтралізації.
38. Міжнародні рейтинги та індикатори оцінювання цифрового розвитку держав.
39. Роль громадянського суспільства у розвитку електронної демократії.
40. Перспективи розвитку цифрового урядування та електронної демократії в Україні в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення.

РЕКОМЕНДОВАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНИХ АКТІВ

Основна

1. Антонова О. В., Шаталов С. О. Електронна демократія та цифрова держава як інструменти громадянського суспільства в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. (15). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-02-04>
2. Логінова Н. Електронне правосуддя в Україні: Проблеми та перспективи розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 86–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/20>
3. Охримчук М. Електронний суд як інструмент доступу приватних осіб до судочинства: досвід України та Німеччини. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. (18). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-18-01-11>
4. Паламарчук С. А., Шемендюк О. В., Ляшенко Г. Т., Ткач В. О. Забезпечення захисту кіберпростору в провідних країнах світу. *Збірник наукових праць ВІПІ*. 2020. № 1. С. 58–64.
5. Петрова Л.О., Сівік О.Б., Петров І.В. Цифровізація освіти як умова її розвитку. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2025. № 1(83). С. 129-135. <https://doi.org/10.30748/zhups.2025.83.16>.
6. Попова І. А., Глізнуца М. Ю., Братух О. В. Стратегічні напрями цифровізації для забезпечення сталого розвитку країни. *Modern Economics*. 2025. № 53(2025). С. 214-221. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V53\(2025\)-30](https://doi.org/10.31521/modecon.V53(2025)-30).
7. Поспелова Т., Марухленко О., Руденко В. Цифрова трансформація публічного управління: вплив на параметри людського розвитку в умовах сучасних суспільних трансформацій в Україні. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2024. № 2 (14). С. 522–531. DOI: 10.32750/2024-0246.
8. Сиротін В. Д. Сутність та особливості цифровізації у сфері публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. (8). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-02-05>
9. Сиротін В. Д. Сутність та особливості цифровізації у сфері публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. (8). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-02-05>
10. Чукут С. А., Загвойська О. В, Цимбаленко Я. Ю. Основи електронного урядування : навчальний посібник. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. 268 с.
11. Голобородько А. Ю., Гусєва О. Ю., Легомінова С. В. Цифрова економіка підручник. Київ : Видавництво ДУТ , 2020. 400 с.

12. Шишпанова Н. О. Цифровізація як фактор трансформації трудових ресурсів у публічній сфері. *Modern Economics*. 2025. № 52(2025). С. 262-268. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V52\(2025\)-37](https://doi.org/10.31521/modecon.V52(2025)-37).
13. Річардсон Дж., Міловідов Е. Дж. Д. Посібник з освіти у сфері цифрового громадянства. Перебування онлайн. Добробут онлайн. Права онлайн. Страсбург : Рада Європи, 2020. 152 с. URL: https://www.schools-for-democracy.org/images/documents/1165/posibnyk_z_osvity_u_sferi_cyfvovogo_gromadynstva_ua.pdf

Закони України та інші нормативно-правові акти

1. Довідник з Європейської інтеграції. URL: www.eu-directory.ea-ua.info.
2. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Міністерство освіти і науки України : офіційний сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=integration>.
3. Конституція України : закон України від 28.06.1996 р. №54к/96-ВР. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 р. №2341-III. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації : Указ Президента України від 05.05.2011 р. № 547/2011. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 05.05.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/547/2011#Text>.
6. Про державну службу : закон України від 10.12.2015 р. №889-VIII. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
7. Про доступ до публічної інформації : закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
8. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» : закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>.
9. Про електронний цифровий підпис: закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 07.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text>.
10. Про електронні документи та електронний документообіг : закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 07.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
11. Про захист персональних даних : закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 20.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
12. Про інформаційні агентства : закон України від 28.02.1995 р. № 74/95-ВР. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата

оновлення: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80#Text>

13. Про інформацію : закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 16.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

14. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : закон України від 23.09.1997 р. № 539/97-ВР. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» : Указ Президента України від 28.12.2021 р. №685/2021. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

16. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України : закон України від 17.04.2014 р. № 1227-VII. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#Text>.

17. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text>

18. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Інформаційні ресурси

1. Дія: Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua>
2. Система «Трембіта» у промисловій експлуатації. URL: <https://trembita.gov.ua/ua/news/sistema-trembita-u-promislovij-eksplyuatsiyi>
3. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://itschool.oano.od.ua/uk/site/ukrayina-2030e-.html>
4. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyuekonomikoyu.html>
5. Digital Economy and Society Index (DESI) <https://digitalstrategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>
6. Global Connectivity Index, GCI <https://www.huawei.com/minisite/gci/en/countryrankings.html>

Цифровий розвиток та електронна демократія

Конспект лекцій

Укладач: **Шишпанова** Наталія Олександрівна

Формат 60x84 1/16 Ум. друк. арк. 3,5

Тираж 30 прим. Зам. № _____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету.
54020 м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 490 від 20.02.2013 р.